

איל קונטאקטו

מידעון מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו • מס. 1 • כסלו תשס"ה

בעיתון **אבג** של אוניברסיטת בן-גוריון פורסמה הכתבה הבאה.

מהלך גאוני

האוניברסיטה חנכה את מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו

"מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו יצא לדרך".

"טקס כינון המרכז התקיים ב-14 בינואר, בהשתתפות ראשי האוניברסיטה ובני משפחת גאון שתמכו בהקמתו. המרכז נושא את שמו של משה דוד גאון, מחלוצי חוקרי תרבות הלאדינו בארץ".

"אולם זוננפלד היה צר מהכיל את מאות המוזמנים שהגיעו מכל קצווי הארץ. אורחים רבים שלא הצליחו להיכנס פנימה, עקבו אחר הטקס באמצעות מסכי טלוויזיה במעגל סגור. בכניסה לאולם קיבל כל אורח במתנה את ספרו של בני גאון. לבאים חולקו עיתון האוניברסיטה וחוברת יפיה שעיצב סטודיו הראל, המתארת את מטרות המרכז ותחומי פעילותו, ואת תרומתו של משה דוד גאון לחקר תרבות הלאדינו".

ה"אזירה" באולם הייתה מחשמלת. יהורם גאון הנחה את הטקס וסלסל רומנסות ספרדיות בקולו הערב. אחיו בני גאון, יו"ר המרכז, הודה לאוניברסיטה במילים נרגשות על יוזמתה הברוכה: "אין אכסניה מתאימה

מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו

יום לפני ערב ראש השנה תשס"ד, ב-25 בספטמבר 2003, התכנסו מר יצחק נבון, יו"ר הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו והנשיא החמישי למדינת ישראל, פרופ' אבישי ברוורמן, נשיא אוניברסיטת בן-גוריון, מר בנימין ד' גאון, מר יהורם גאון ופרופ' תמר אלכסנדר, כדי להחליט על הקמת מרכז לתרבות הלאדינו על שם משה דוד גאון ז"ל.

בין הפעולות שנדרשו להקמת המרכז, חיברנו תקנון וכתבנו חוברת המתארת את המרכז, מבנהו ומטרותיו. הפתיחה החגיגית התקיימה בכ' בטבת תשס"ד, ה-14 בינואר 2004. המרכז פועל בכמה נתיבים במקביל:

- א. **נתיב מחקרי**, שמטרתו לעודד מחקרים ופרסום ספרים בתחום הלאדינו, לערוך כנסים שנתיים ופגישות עיון, וליזום קשרי שיתוף פעולה עם מרכזים מקבילים בארץ ובעולם.
- ב. **נתיב הוראה**, שיעודו לקדם את הוראת הלאדינו ותרבותה ולטפח תלמידים ממשיכים.
- ג. **נתיב תרבות ואמנות**, שתכליתו לארגן מופעים ספרותיים ואמנותיים בפרוזה, בשירה ובמוסיקה, הן מטעם המרכז והן מתוך שיתוף פעולה עם גורמים אחרים.

ד. **נתיב קהילתי**, שבאמצעותו נקיים קשר עם שוחרי לאדינו בארץ בכלל ובאיזור הדרום בפרט.
ה. **נתיב הסברה**, שיהא אמון על פרסום פעולות המרכז, כדי ליידע את קהל היעד.

המידעון שלנו, שזאת הופעת הבכורה שלו, יופיע אחת לשנה בעברית ובלאדינו (באותיות לטיניות). מתכונת זו עשויה לשרת את הקשר עם חברי הקהילה ועם מרכזים נוספים בארץ ובעולם. המדורים השונים במידעון ישקפו את הנתיבים שמנינו. במידת האפשר והזמינות, נשתדל להביא בעמוד האחרון קטעי יצירות ספרותיות: שיר, סיפור או פתגם.

אנו מזמינים את קוראינו ליידע אותנו על ספרים חדשים שיצאו לאור, על מחקרים בתהליך עבודה, על עבודות סטודנטים ועל פעילויות בתחום הלאדינו. נשמח גם לקבל תגובות על המידעון והמתפרסם בו. באיחולי הצלחה לכולנו.

העורכים
תמר אלכסנדר, יעקב בן-טולילה, אליעזר פאפו
עיצוב גרפי: ניצה יוגב

נשיא האוניברסיטה עם מייסדי המרכז
El Presidente de la Univesidad kon los Fondadores del Sentro

מאהב של תרבות נשכחת

קטע מתוך דברי הפתיחה של מר יהורם גאון בטקס כינון המרכז

"יום חג לנו היום, חג למורשת אבות, ולתרבות הלאדינו. חגיגה גדולה למשפחת גאון, שמרכז לתרבות הלאדינו נושא את שמו של אבי המשפחה. לאנשים דתיים אין שום ספק ביחס לנצח, להם זה ברור לאן הולך הגוף ולאן הנשמה, זה לעפר וזו לשמי מרומים. לכן, כשהולך האיש בדרך כל הארץ אומרים אחריו באמונה, "תהא נשמתו צרורה בצרור החיים".

"לדתיים פחות או לחילונים, יש ספקות בעניין הנשמה המשלימה את עצמה מגוף אלי גוף עד לשלמות הנכספת שבקץ הימים, לאלה יש נצח אחר והוא מכלול הדברים שהותיר אחריו ההולך בדרך כל ארץ ושבשל כך הוא קיים בזיכרון של הדורות שאחריו, וכל עוד הוא חי וקיים בתודעתם של מוקירי זכרו בכתביו, או לכל דבר אחר שהוריש, והיה זה נצחו!!! במידה מסוימת גם נצחונו על האין. משתם הזיכרון, משנמוגה תודעתו של האיש ברוחם וזכרונו של הבאים אחריו, תם נצחו, נשכח האיש ונמחק מן העולם."

"מסירותו ואהבתו של משה דוד גאון למורשת יהדות ספרד, העניקה לו נצח ארוך וימים רבים של זיכרון, ממש כמו נצחם של אלה שהוא דאג לרשום בספרו לדורות, וכל תלמיד שיעלעל היום בספרו ויחפש ערך ושם, יוסיף הרבה רגעים של נצח לדברים שנכתבו בלהט של מאהב לתרבות הנשכחת, צרובים ממש בעלבון שתבע את כבודם האבוד של יקירי עדתו, וכל מי שיחפש מסמך או מכתב נלהב, הומה או מקונן של גולה שסייר בירושלים בימים שעוד הייתה בידי זרים, יוסיף עוד ועוד לחיי העד של האיש הצנוע הזה שבסך הכל רצה לספר לאנשים שלא אבו אז לשמוע את תפארת אבותם. ומי היה מאמין שהיום נזכרים כבר בניהם בשקיקה בין הדפים שהשאיר כדי לחפש ולמצוא שם מקור ושם שורש ומוצא שפתאום הפכו עוגן להאחז בו בימים של ריק, ותהיה, וקרקע שהפכה אוויר ובלמיה."

"יבורך המרכז הזה, ויבורכו יוזמיו עם יצחק נבון בראשם, על כל התורה והאורה שתצא מכאן ותאיר דורות של מורשת ותרבות על דבריה המופלאים ותציף באור יקרות את נשיתם."

ובמוסדות השונים, אין לי יום חג גדול מזה, לשאת בתואר יו"ר המרכז לתרבות הלאדינו ע"ש משה דוד גאון באוניברסיטת בן-גוריון, ולומר לך אבא, המצוי במקום בו השכינה שורה, תודה על מה שנטעת בנו בהכרת הערכים התרבותיים והיותנו בנים הנושאים בגאווה את שם המשפחה ואת היסודות שנטעת בנו בהגדרת "טוב שם טוב משמן טוב".

אבי, משה דוד גאון, היה סופר, היסטוריון, משורר ומורה. לכל אלה אפשר להוסיף את שם התואר 'ספרדי'. הוא היה סופר ספרדי, היסטוריון ספרדי, חוקר ומשורר ספרדי. כמורה, הוא היה מורה ציוני, חניכו של דוד ילין, שנשלח ב-1912 ללמד עברית בתורכיה, שם פגש את אימי שרה. מפעל חייו של אבי היה ספרו **יהודי המזרח בארץ ישראל**, שלו שני כרכים בעלי כ-800 עמוד כל אחד: הראשון, הוא "זכרונות, תולדות, תעודות, עובדות, רשמים, ציונים, מספרים וצירופי מעשים", והשני הוא "תולדות רבנים וגדולי האומה, חכמים, סופרים ועסקני ציבור, חולמים ולוחמים לרעיון שיבת ציון ויישוב הארץ."

מתוארי הכרכים ניתן ללמוד על שתי הלהבות שבערו בנשמתו של אבי, שלעיתים – וזה היה המקור לזכרון לבו – ליבו אחת את אש רעותה. הלהבה האחת, תרבות יהודי המזרח, תרבות הלאדינו, והגאווה על השתייכותו לתרבות יהודית מפוארת, הרבה יותר מפוארת, לדידו, מתרבות יהדות אשכנז. הלהבה השניה שבערה בנשמתו היתה הלהבה הציונית, שגרמה לו לעזוב את ביתו בבוסניה-הרצגובינה כאיש צעיר, ולעשות את הדרך הארוכה לציון, כדי ללמוד עברית, וללמד עברית. זו שהביאה אותו, משורר הלאדינו ששליטתו בשפה נודעה בכל ירושלים, לתלות בביתו שלטי 'יהודי - דבר עברית!' ולאסור על אמי וסבתי לשוחח איתנו באותה שפה אסורה, מתוקה, ונכרית.

אבי לא כתב את ספרו במשרד מרווח באוניברסיטה העברית, גם לא בין כתלי הספרייה הבריטית בבלומסברי, לונדון. הוא כתב אותו בהפסקות, בסמטאות, על נייר טיוטה מנוצל משני צדדיו וסופו שנמכר בשוק מחנה יהודה, כדי שיהיה אפשר להביא אוכל הביתה. מיותר לציין כי **יהודי המזרח בא"י**, שנלמד היום בכל האוניברסיטאות ונחשב ספר חובה, לא נמצאו לו מפרסמים עד מותו של אבי. מי זה הכותב על יהודי המזרח? ועוד חסר השכלה אקדמית מוסמכת? "לישוס".

שנים רבות: פרופ' תמר אלכסנדר, ד"ר אבנר פרץ ומר אליעזר פאפו – כל אלה בשיתוף המרכזים הקיימים מבטיחים רצינות, התמדה, פריצה לתחומים חדשים ופתיחת אופקים רחבים במחקר, בהוראה ובהפצת תרבות הלאדינו בקרב ציבורים גדולים.

"המרכז נושא את שמו של משה דוד גאון. יש בכך ולו במקצת תשלום חוב של כבוד לאיש מופלא זה, שחרש בשקידה כל שדה שהייתה לו נגיעה בנושאי יהודי ספרד, תרבותם, תולדותיהם, לשונם ויצירתם. הוא לא פונק על-ידי מוסד כלשהו. הכול הוא חצב מלבו באהבה עמוקה ובחריצות ללא גבול, תוך מצוקה חומרית קשה מנשוא. מלך אביון, עני בחומר ועשיר ברוח."

"בשם הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו, שיש לי הכבוד לעמוד בראשה, הנני מביע הוקרה עמוקה לכל אלה שנתנו ידם ותרמו למפעל זה, ומבטיח שיתוף פעולה פורה ויצירתי. הצימאון בקרב הציבור לתרבות הלאדינו גובר והולך, ותפקידנו להציע לו מים זכים ממעיין מורשתנו."

"משפחת גאון הנכבדה, אם משקיפה עלינו רוחו של אביכם במרומים, מותר לשער כי אכן הסבתם לו נחת. כה לחי!"

(-) **יצחק נבון**

שתי להבות

קטעים מתוך נאום הפתיחה של מר בנימין ד' גאון בטקס כינון המרכז

היום לנו יום חג, חנוכת המרכז לתרבות הלאדינו ע"ש משה דוד גאון באוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ואין אכסניה טובה ממנה למרכז זה. בשער בת רבים, אני נושא תודה ליצחק נבון, הנשיא החמישי, שהיה הכוח המניע בשקדנות ובנחרצות לראות בהקמתו של המרכז, לאבישי ברוורמן, שלא פסק להאמין ולתמוך בחזונו, במרצו ובהתמדה בלתי נלאית כדרכו עד לביצוע, ועל כך אני מודה.

תודות לחבריי ורעי שליחקו עמי התחייבות לממן פרויקט זה, בשותפות מלאה ולבבית הכוללת משאבים של אוניברסיטת בן-גוריון. אנחנו מברכים על המוגמר בברכת שהיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

יודוי אישי: בקריירת העסקים והתארים שזכיתי בחיי, כיושב ראש וכמנכ"ל בתאגידים

שולחן הנשיאות בטקס הכינון
La meza presidencial en el seremonio

לפונים חרי פרחים ממשיכים לזרום אלינו."

"אוניברסיטת בן-גוריון היא הראשונה בארץ שהחלה להורות לאדינו (משנת 1979) במסגרת "מרכז אלישר". כיום לומדים קרוב ל-120 סטודנטים. רבים אחרים לא התקבלו ללימודים בגלל העדר מקום בכיתות. המורה ללאדינו הוא אליעזר פאפו. את הקורס בספרות הלאדינו מלמד ד"ר אבנר פרץ, במסגרת המחלקה לספרות עברית והחטיבה לפולקלור."

חוב של כבוד

מר יצחק נבון, שנמנע ממנו להשתתף בטקס כינון המרכז, שלח את מכתב הברכה הבא

"צר לי מאוד על כי נבצר ממני להשתתף בטקס נכבד זה מחמת צינה שתקפה אותי."

"זה שנים אחדות שאנו מייחלים לאירוע זה, הפותח תקופה חדשה בנושא תרבות הלאדינו באוניברסיטת בן-גוריון. גורמים שונים חברו יחד להבטיח בלי ספק הצלחה משכנעת למרכז החדש בביצוע תוכניתו, כפי שפורסמה בצורה כה אסתטית. בנימין ויהורם גאון מצד אחד, פרופ' אבישי ברוורמן ופרופ' ג'ימי וינבלט מטעם האוניברסיטה מצד שני, ולידם צוות חוקרים ומרצים שהוכיחו עצמם בתחומיהם

יותר מאוניברסיטת בן-גוריון בשביל מרכז משה דוד גאון. אנחנו מברכים על המוגמר בברכת שהיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה." דברי ברכה נשאו פרופ' אבישי ברוורמן, הרואה במרכז ללאדינו חלק מפיתוח הספרות העברית והיהודית. הרקטור פרופ' ג'ימי וינבלט, בעצמו בן למשפחה ספרדית מצד אימו, הזכיר את יצירותיו של המלחין אלברט חמזי הידועות לו מימי ילדותו ובירך את המרכז ובמיוחד את תמר אלכסנדר העומדת בראשו. יצחק נבון, נשיאה החמישי של מדינת ישראל, יכהן כנשיא המרכז. מפאת מחלתו נעדר נבון מן הטקס, אך שלח דברי ברכה כתובים. פרופ' תמר אלכסנדר סיימה בשרשור של פתגמים בלאדינו, שתארו את הקמת המרכז ושעשעו את הקהל.

"המרכז מיועד לקידום, עידוד ותמיכה בעבודות מחקר באמצעות מענקי מחקר, סיוע לפרסום ספרים, הוצאה לאור של קבצים מחקריים, העמדת דור חוקרים, ארגון כנסים ארציים ובינלאומיים ואירוח מרצים בעלי שם בינלאומי. כל שנה יקיים המרכז הרצאה שנתי לזכרו של משה דוד גאון."

"אחרי השואה, שכליתה קהילות יהודיות ספרדיות שלמות, היה חשש שהלאדינו לא תתאושש, אבל כיום אנחנו חווים התעניינות חדשה וגוברת בתרבות הלאדינו ברחבי העולם", ציינה בסיפוק תמר אלכסנדר, פרופסור במחלקה לספרות עברית וראש החטיבה ללימודי פולקלור. מאז האירוע אין רגע דל. מכתבי תודה,

ביקור בארבעה בתי הכנסת הספרדיים
La vijita a los quatro kales sefaradis

הרצאתה של הגב' אסתר יוהאס
La Sr-a Ester Yuhas dando su konferensia en Para bien 2004

שלוש", סרט עלילתי בעברית, המתאר את התבגרותו של נער ספרדי ערב מלחמת השחרור.

בערב הראשון ערכנו סעודת חגיגת לקראת ראש השנה, שכללה צלחת של מאכלי "יהי רצונם". את הברכות קראו בלאדינו מכובדי הכנס על-פי חוברת יפיפיה שערך האמן בני נחמיאס וחולקה לכל המשתתפים.

מלבד הרצאות פרונטאליות היו שתי סדנאות לימוד בשיתוף פעיל של הקהל, האחת בהדרכת מר מרדכי ארבל על "שמירת החגים בקרב מגורשי ספרד ופורטוגל - היהודים הראשונים באמריקה", והשנייה בהדרכת אליעזר פאפו (בלאדינו) על "עקידת יצחק".

שני סרטי קולנוע הוקרנו: "הספרדי האחרון", סרט דוקומנטארי בספרדית על מצבה של שפת הלאדינו בעולם כיום, ו"הבית ברחוב

כנסים ופגישות עיון בארץ

"פארה ביון" 2004 (תשס"ד) - ראש השנה במורשת תרבות הלאדינו

לקראת ראש השנה תשס"ה ערך המרכז כנס בן שלושה ימים שהתקיים במלון מעלה החמישה (כ"ב-כ"ג באלול, 6-8 בספטמבר) עם מיטב המרצים בתחומים ספרות, לשון, היסטוריה, אמנות חזותית ומוסיקה. סייגנו ל-200 את מספר המשתתפים, אולם לאור הביקוש האדיר הרחבנו עד 260, מוגבלים על-פי מספר החדרים שיכולנו להשיג במעלה החמישה ובנווה אילן.

במושב הפתיחה החגיגי נשאו דברים מר יצחק נבון, הנשיא החמישי למדינת ישראל, יו"ר הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו ונשיא מרכז גאון; מר בנימין ד' גאון, יו"ר המרכז; ופרופ' משה בן-בסט, מיידידו המובהקים של המרכז, שהגיע במיוחד מארה"ב לפתיחת הכנס. פרופ' תמר אלכסנדר, מנהלת המרכז, נשאה את הרצאת הפתיחה על "מחזור החגים וזמן מקודש בפתגמים בלאדינו". הנחה את המושב מר יהורם גאון.

בכל אחד מן המושבים האחרים עסקנו בהיבט שונה של ראש השנה בפרט ושל החגים בכלל.

מתילדה כהן סראנו דיברה על "ג'וחה והחגים בפתגם ובסיפור שבעל-פה" ומשה בכר על "מנהגי ראש השנה בתורכיה וביוון". פרופ' יעקב בן-טולילה על "חגים וזמנים בלשון החכיתיה" ומר אליעזר פאפו על "ההווי הספרדי-יהודי במחזותיה של לאורה פאפו". בתחום השירה והמוסיקה הרצו ד"ר שמואל רפאל על "פיוטים לימים הנוראים" וד"ר שושנה וייך-שחק על "חגי תשרי ברפרטואר שירי לאדינו".

שתי ההרצאות שחתמו את הכנס היו על ארכיטקטורה ואמנות חזותית. פרופ' דוד קאסטו דיבר על "בתי הכנסת הספרדיים בירושלים העתיקה" והגב' אסתר יוהאס על "שיויות ומנורה בקהילות יוצאי ספרד". שתי הרצאות אלו לוו בתצוגת שקופיות והיו הקדמה לסיור שערכנו מיד אחריהן בבתי הכנסת הספרדיים עצמם וברובע היהודי בעיר העתיקה. הסיור נערך בקבוצות מקבילות בלאדינו או בעברית.

מחקר

עידוד פרויקטים מחקריים

פורסם קול קורא בעיתון ה"ארץ" המזמין הגשת בקשות לתמוך בפרויקטים מחקריים. במשך חודשי הקיץ כבר הגיעו אל המרכז הצעות מחקר מתחומים שונים של תרבות הלאדינו. בוועדה האקדמית שאמונה על שיפוט הצעות חברים הפרופסורים משה לזר מאוניברסיטת דרום קליפורניה, לואיס לנדא ויעקב בן-טולילה מאוניברסיטת בן-גוריון, דוד בוניס מהאוניברסיטה העברית, והד"ר שמואל רפאל מאוניברסיטת בר-אילן. פרופ' תמר אלכסנדר ומר אליעזר פאפו מכהנים בוועדה מכח תפקידם. ישיבתה הראשונה של הוועדה נקבעה לסוף חודש נובמבר. במידת הצורך תישלחנה הצעות המחקר לשיפוט של קוראים מקצועיים נוספים.

ספרים בתהליך עבודה

נשיא המרכז מברך את הקהל במושב הפתיחה בכנס "פארה בין" El Prezidente del Sentro saludando a los participantes en la sesion inaugurala

האולם בעת מושב הפתיחה La sala durante la sesion inaugurala

המרכז, בשיתוף עם המועצה לתרבות ואמנות של מפעל הפיס, תומך בהכנת פרסומם של החיבורים הבאים:

- א. מאת ד"ר אבנר פריץ: תרגום והוצאה לאור של קובץ השירים מאת משה דוד גאון, פואזיאס; "קופלאס די יוסף הצדיק" מאת אברהם טולדו; "פרח צחור" - רומנסות מוערות ממסורת סלוניקי; גאזלים שבתאיים.
- ב. בעריכת פרופ' תמר אלכסנדר ופרופ' יעקב בן-טולילה: קובץ מחקרים מטעם מרכז גאון.
- ג. בידי צוות המרכז: מהדורה מחודשת ומעודכנת של אוסף הפתגמים בשמים מספרד מאת משה דוד גאון.

תנחה את החלק הראשון של הערב, ומר הורם גאון ינחה את חלקו השני.

מפגש עיון

"מילים משביעות מלחם"

מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, בשיתוף עם המרכז, ערך ערב עיון ב-28 באוקטובר לכבוד צאת ספרה של תמר אלכסנדר **מילים משביעות מלחם - הפתגם הספרדי יהודי**. הרצו פרופ' גלית חזן רוקם וד"ר ירון בן נאה, מן האוניברסיטה העברית. פרופ' אלכסנדר הגיבה.

הערב נפתח בקבלת פנים ואחריה נשאו דברים מר יצחק נבון, נשיא המרכז; פרופ' מנחם בן ששון, מנהל מכון בן-צבי; ובנימין ד' גאון, יו"ר המרכז. הזמרת אתי בן-זקן שרה שירים בלאדינו ועודד שוב תוויאור הנעים את הערב בנגינה בגיטרה. פרופ' דב נוי מהאוניברסיטה העברית הנחה.

ועדת פעילים

בערב הפתיחה פנתה פרופ' תמר אלכסנדר אל הקהל והזמינה אנשים המעוניינים להקים חוג שוחרי לאדינו באזור הדרום. לשמחתנו, כעשרה אנשים נענו לקריאה. ועדת הפעילים שהקמנו כוללת את הגברות בקי אהרוני, סוזי בן נעים, נעמי לה גנק ולבנה שוויצר, והאדונים יוסי מוסטקי ואלי נבון, שנבחר ליו"ר. המטלה הראשונה הייתה הכנת רשימה של שוחרים. כדי לדעת באילו פעילויות הקהילה מעוניינת, הפצנו שאלון וכבר התחלנו למיין את התשובות הרבות שמגיעות אלינו. אחת לחודש הוועדה מתכנסת לתכנון פעולות שונות.

ארוחה חגיגית לרגל סיום הכנס

La sena festiva a la okasion del serramiento del kolokio

גאון ייצגו בכנס פרופ' תמר אלכסנדר, שהרצתה על "הסיפור הסאלוניקאי שבעל-פה כביטוי לפערים חברתיים-כלכליים", ומר אליעזר פאפו, שדיבר על "ההגדה של לה פ'ליג'ה", פמפלט אנטי-ממסדי משנת 1936, שנכתב כפרודיה על ההגדה לפסח.

ברב-שיח שעסק בהוראת הלאדינו היום בארץ ובעולם.

כנס דוברוניק

אחת לשנתיים "המרכז הבינלאומי של האוניברסיטאות הקרואטיות" מארגן בדוברוניק כנס העוסק בהיסטוריה החברתית והתרבותית של יהודי אגן הים האדריאטי. הכנס החמישי, שהתקיים השנה בימים 18-20 באוגוסט, עסק בנושא האנוסים. את מרכז גאון ייצגו בכנס פרופ' תמר אלכסנדר ומר אליעזר פאפו. הרצאתה של תמר אלכסנדר עסקה ב"תדמיתם של האנוסים והיהודים בפתגמים היספניים"; אליעזר פאפו הרצה על "רעיונותיו המהפכניים של ר' שלמה אבן-וירגה בנושא המדינה החילונית והאינדיבידואליזם של הדת כתגובה לטראומת הגירוש". במהלך הכנס, נציגי מרכז גאון קיימו פגישת עבודה עם מארגנת הכנס, פרופ' איבאנה בורג'לז. בפגישה דובר על האפשרות לארגן כנס משותף. היוזמה התקבלה בברכה, וכרגע נבדקות דרכים לשיתוף פעולה.

כנס סאלוניקי

ב-17 וב-18 באוקטובר התקיים בסאלוניקי הכנס הבינלאומי השלישי ללימודים יהודיים-ספרדיים. נושא הכנס הפעם היה "החיים החברתיים והתרבותיים בסאלוניקי בראי טקסטים יהודיים-ספרדיים". את מרכז

הרצאת הזיכרון השנתית

המרכז יקיים מדי שנה הרצאה לזכרו של משה דוד גאון. עם צאת גיליון זה מתקיימת הרצאת הזיכרון הראשונה. מר יצחק נבון ידבר על משה דוד גאון ז"ל, והפרופ' שלמה בן-עמי ישא את ההרצאה המרכזית בנושא "גשר על פני הזיכרון - עשרים שנה ליחסי ישראל-ספרד".

הערב מתקיים בשיתוף עם מכון סרוונטס. ישאו דברים

הפרופ' אבישי ברורמן, נשיא אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; מר אדוואלדו מירפאיש, שגריר ספרד; ד"ר אנטוניו חיל דה קראסקו, מנהל מכון סרוונטס בתל אביב; ומר בנימין ד. גאון, יו"ר המרכז. האמן והמלחין ראובן סרוסי ילווה את הערב בקטעי נגינה על גיטרה מתוך המורשת המוסיקלית הספרדית והיהודית-ספרדית. פרופ' תמר אלכסנדר

הלאדינו עם מרכז סרוונטס בבלגרד. לפסטיבל ניתוסף נדבך אקדמי: שני ימי עיון בנושא שפת הלאדינו ותרבות דובריה. את מרכז גאון ייצגו: מר יצחק נבון, שהרצה על "חיי היום-יום בחצרות הספרדיים בירושלים בתקופת המנדט", פרופ' תמר אלכסנד, שהרצתה על "היבטים פמיניסטיים בהקשרים של פתגמים תוך-משפחתיים", פרופ' יעקב בן-טולילה, שהרצה על "החכיתיה (הלאדינו של יהודי צפון אפריקה)", ומר אליעזר פאפו, שהרצה על "מפעלה הספרותי של לאורה פאפו "בוכוריטה", המחזאית הספרדית-יהודית הראשונה"; הגב' מתילדה כהן-סראנו דיברה על "אמונות ותרופות עממיות בראי הפתגם והסיפור". פרופ' יעקב בן-טולילה ואליעזר פאפו גם השתתפו

בעריכת בני נחמיאס, חוברת הסברה של המרכז ועט עם שם המרכז.

השתתפות בכנסים בחו"ל

כנס "איספיראנסה"

הפסטיבל הדו-שנתי של המורשת הספרדית-יהודית בבלקן

הכנס התקיים הפעם בבלגרד בימים 24-27 ביוני, בשיתוף פעולה של מרכז גאון לתרבות

מושב על מצב הלאדינו כיום, "איספיראנסה" 2004
La sesion sobre el estado del djudeo-espanyol oy, *Esperansa 2004*

סצינה מתוך ההצגה "לה פאסינסייה ב'אלי מוג'ו", "איספיראנסה" 2004
Shchena del pidaso teatral *La pasensia vale mucho*, *Esperansa 2004*

היום הראשון הסתיים בהופעה של יהורם גאון וצפו בה למעלה מחמש מאות אנשים. הצפיפות היתה רבה, וכך גם ההתרגשות וההתלהבות. בסיום ההופעה עמד הקהל על רגליו, מחא כפיים ודרש עוד ועוד הדרנים. למחרת בערב ניהלנו אירוע מסוג אחר לגמרי, שהיה בנוי על השתתפות הקהל. מרינה טושיץ' ולהקתה פתחו בשירה ונגינה ולאחר מכן אנשים שונים מן הקהל סיפרו ושרו, ביניהם ישככר ז'ילדה אבזרדל יוצאי רודוס, רבקה שטרנפלד-פררה, משה העליון ושמעון אפלטוני. משפחת ששון עלתה על הבמה והלהיבה את הקהל, שהצטרף אליה לא רק בשירה אלא גם בריקודים. שבתאי מג'ר קרא שיר שכתב, המתאר את השורשים הבולגריים שלו, ואהרן כהן סיפר על חוויותיו בבית מרחץ בתורכיה. חבל שלא היה מספיק זמן לכל אלו שעוד רצו לשיר ולספר. את הערב הנחו אליעזר פאפו ומתילדה כהן סראנו.

חוברת הסליחות
El livriko de las Selihot

אחרי הטברנה, המעוניינים הוזמנו להצטרף ל"סליחות" בנוסח ספרדי-ירושלמי בביצוע החזן מורנו-מוני ארמוזה. אולם בית הכנסת של המלון היה קטן מכדי לקבל את מספרם הרב של המשתוקקים לחזור לקולות הילדות, כך שקיימנו את הסליחות באולם הגדול. קולו הנעים של מורנו ושירתו האותנטית בליוויים של החזנים משה בכר ומשה העליון, יצרו אווירה של חרדת קודש ושל רוחניות.

כל משתתף קיבל שי: תיק כנס שכלל חוברת טקסטים של "סליחות" בעברית ובלאדינו, חוברת ברכות "יהי רצונם" לראש השנה,

וההיכרות האינטימית של מנהגי הדוברים בה הם אבן פינה חשובה של עבודה זו; לאלה מצטרפת שיטה מדעית מנומקת ומבוססת היטב.

"ספר זה הוא המשך לחיבורה הגדול של תמר אלכסנדר על הסיפור העממי היהודי-ספרדי וקובע את מעמדה כמומחית הגדולה בעולם לתחום הספרות העממית היהודית הספרדית." (מתוך מה שכתבה בעטיפת הספר פרופ' גלית חזן-רוקם, מן האוניברסיטה העברית)

המעוניינים להשתתף באירועים הבאים מתבקשים להתקשר למרכז

"ימי דרומא"

חברת "מקום-נגב" תקיים בחנוכה (דצמבר 2004) שלושה ימי כנס וסיורים: "ימי דרומא". המרכז יחתום את הכנס בשדה בוקר במופע של שירים וסיפורים ממורשת תרבות הלאדינו.

פארה ביין 2005

שלושה ערבי מוסיקה, סיפור, שיר, מחול ומאכל - בשיתוף עם ספריית "שער ציון", בית אריאלה בתל-אביב (יוני 2005). בכל ערב נציג את תרבותה של קהילה ספרדית אחרת: ספרד, יוון ואיטליה. מלבד הזמרים, הנגנים, והמספרים, ישתתפו מחברי ספרי בישול, שיתארו את המאכלים האופייניים לכל קהילה.

כנס אקדמי

שלושה ימי כנס המוקדשים לתרבות הלאדינו במסגרת היוקרתית של הקונגרס העולמי למדעי היהדות, שיתקיים בירושלים באוגוסט 2005. המרכז יממן הבאת חמישה מרצים צעירים מחו"ל.

נבות, ניתן אולי לומר כי לפנינו ראש וראשון למחזאים האלה. (מתוך המבוא לספר, עמ' 7-6)

תמר אלכסנדר, מלים משביעות מלחם - הפתגם הספרדי יהודי, הוצאת מכון בן-צבי ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב

"עשרות קובצי פתגמים ספרדיים-יהודיים פורסמו בצורות שונות החל משנת 1885, אולם המחקר העוסק בפתגמים אלה עדיין מצומצם מאוד. החיבור שלפנינו, המתבסס על בדיקה של 50,000 פתגמים בלאדינו, נועד למפות, לסווג ולנתח את הפתגמים הספרדיים-יהודיים תוך התמודדות עם השאלה העקרונית בדבר תפיסת הפתגם העממי כסוגה המאפיינת קבוצה מסוימת ומייחדת אותה מקבוצות אתניות ותרבותיות אחרות. חיבור זה תורם לחקר התרבויות הקבוצתיות המרכיבות את התרבות היהודית ואת החברה הישראלית, בבחינת נדבך נוסף בהבנת התרבות הייחודית של יהודים יוצאי ספרד, והוא אף מוסיף להבנת דרכי העיצוב האמנותי של הפתגם בכלל, כסוגה ספרותית, ושל הפתגם הספרדי-יהודי בפרט. זהו ספר ראשון בנושא זה, בסוגו ובהיקפו."

"הספר **מילים משביעות מלחם** מציג את שילובם של הפתגמים באורחות החיים והחשיבה של דוברי הספרדית-היהודית; בתוך כך מוצג הפתגם ככלי תרבותי פרשני רב-עוצמה של חיי היום-יום מצד אחד וכמפתח חשוב לפרשנות תרבותית של הספרות העממית בכלל מצד אחר. הידע המעמיק של המחברת בשפת הפתגמים

ספרים שיצאו לאור בתמיכת המרכז

יוסף אברהם פאפו, כרם נבות. תרגם מתוך כתב-יד המחבר, התקין קונקורדנציה, הקדים מבואות וערך, אבנר פרץ

"על יוסף אברהם פאפו (רוסג'וק, בולגריה 1865-1923) ועל פעילותו המחזאית ידענו עד כה בזכות הערך שהקדיש לו מ"ד גאון **ביהודי המזרח בארץ ישראל, חלק שני** (ירושלים 1938). את האינפורמציה לערך זה שאב ברובה מתוך מאמר הספד על פאפו שנתפרסם בפברואר-מארס 1924 בבטאון בני ברית באיסטנבול "מנורה". פאפו היה משכיל, אוטודידקט, ששימש כמזכיר לשכת "בני ברית" שברוסג'וק, בולגריה; כצינוני פעיל נמנה בין ותיקי הכותבים ב"שופר", בטאונה של ההסתדרות הציונית בבולגריה. האינפורמציה החשובה ביותר שמביא גאון נוגעת לפעילותו התיאטרונת. לדבריו הוא תרגם ארבעה מחזות צרפתיים, בהם **עתליה** לראסין (האחרים: **שואל** ללמרטיין, **היהודיה היפה** להיפוליט לוקאס ו**יהודית** מאת דולפין דה ז'יררדן), וחיבר בעצמו שני מחזות היסטוריים: **כרם נבות ומרים החשמונאית**. אולם גאון אינו יודע ואינו מודיענו לאיזה שפה תורגמו המחזות ובאיזו שפה נכתבו המחזות המקוריים. עתה נמצאים בידי שני המחזות המקוריים שבשם נוקב גאון, כתובים בעצם ידו של המחבר וערוכים על ידו לדפוס, ואני יכול לאשר את מה שקבעה גם רומירו כי לשון היצירה של פאפו היתה לאדינו. רומירו גם מוסיפה על רשימת ששת המחזות שציניתי שמותיהם של עוד שני מחזות מקוריים מאת יוסף אברהם פאפו: **אוז'וס 'עניינים' ודרייפוס** ובכך מעמידה את היקף יצירתו התיאטרונת הידועה לנו על שמונה מחזות, יבול ראוי לציון לכל הדעות. הוא מעמיד את פאפו בשורה הראשונה של מחזאים בלאדינו, ואם מביאים בחשבון את איכות כתיבתו כפי שהיא מתגלית **בכרם**

הוראה

תואר ראשון – מר אליעזר פאפו לימד השנה ארבעה קורסים: שניים לשפת הלאדינו ושנים בספרות ותרבות. בקורסים אלה השתתפו 120 תלמידים. ד"ר אבנר פרץ לימד שני קורסים בספרות לאדינו, בכל אחד השתתפו כעשרים וחמישה תלמידים.

תואר שני – הגברות בירנית ניב וגילה מלמוד כתבו עבודות מ.א., בהדרכת פרופ' תמר אלכסנדר, בתחום הפתגמים בלאדינו.

תואר שלישי – ד"ר אלי שיי סייד דוקטוראט על "הרקע הספרדי ביצירות א"ב יהושע"; העבודה נכתבה בהדרכת פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר יצחק בן-מרדכי. הגב' גילה מלמוד נרשמה ללימודי דוקטוראט; בהדרכת פרופ' תמר אלכסנדר, היא מתכננת להדיר כתב-יד של פתגמים שרשם אנרי בן-בסת ז"ל. מר אליעזר פאפו נרשם ללימודי דוקטוראט; בהדרכת פרופ' תמר אלכסנדר הוא יחקור את המחזות של לאורה פאפו.

שיעורים לציבור הרחב

המרכז יפתח בחודש נובמבר שני קורסים ללאדינו, במסגרת ביה"ס ללימודי המשך של אוניברסיטת בן-גוריון. תלמדנה הגברות רחל וולף ופינה אהרונוביץ. קיום הקורסים מותנה בהרשמה של חמישה-עשר תלמידים לפחות.

מלגות לתלמידים

ד"ר אלי שיי קיבל סיוע לשכפול עבודת הדוקטור שלו. מר אליעזר פאפו קיבל מלגת נסיעה כדי להרצות בכנס על תרבות הלאדינו בדוברובניק (ראה לעיל). מלגות נוספות יחולקו לאחר הפגישה הראשונה של הוועדה האקדמית, בה ייבחנו מועמדים מתאימים.

"למות מאהבה"

יוסי מוסטקי ולהקתו בשירת לאדינו

המרכז קיים את המופע ביוני 2004. האולם המכיל 200 מקומות היה מלא, כל הכרטיסים אזלו, וכמאה אנשים שביקשו להשתתף באירוע הושבו פניהם ריקם. היה זה ערב טעון רגש והתלהבות, הקהל לא פסק לשיר עם הזמר והלהקה. בשיאה של ההתרגשות עלה על הבמה באופן ספונטאני אלברט ויטאלי בן התשעים ורקד סירטאקי נלהב, כשכל הקהל עומד על רגליו ומנופף במטפחות וצעופים.

פסטילאדינו

תחרות שירי לאדינו חדשים. בחבר השופטים ישבו יהורם גאון (יו"ר), תמר אלכסנדר ואליעזר פאפו. האירוע נתמך על-ידי המרכז.

תיאטרון לאדינו

המרכז, בשיתוף עם הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו, מימן הקמת תיאטרון לאדינו בניהולו של מר צחי קורן.

תרבות ואמנות

בוועדה לתרבות ואמנות חברים מר יהורם גאון, פרופ' יצחק בן-אבו מהחוג לתיאטרון באוניברסיטה העברית, פרופ' תמר אלכסנדר ומר אליעזר פאפו. השנה תמך המרכז בשני פרויקטים וערך מופע מוסיקאלי אחד מטעמו:

יוסי מוסטקי
Yossi Moustaki

איור מהגדת סריבו, המאה ה-14
Ilustracion tomada de la Agada de Sarayevo, siglo XIV

הסברה ופרסום

תקנון

נכתב תקנון המרכז. במסגרתו הקמנו ועדת היגוי, ועדה אקדמית וועדה לתרבות ואמנות. בוועדת ההיגוי חברים פרופ' אבישי ברוורמן, נשיא האוניברסיטה; מר בנימין ד' גאון, יו"ר המרכז; מר יהורם גאון, נציג המשפחה; פרופ' תמר אלכסנדר, מנהלת המרכז; פרופ' יגאל שורוק, מנהל מרכז "הקשרים" לחקר הספרות והתרבות היהודית והישראלית; ד"ר מוריס רומני, יו"ר "מרכז אלישר" למורשת יהדות ספרד; מר אליעזר פאפו, מרכז המרכז; ופרופ' אבישי הניק, דיקן הפקולטה למדעי הרוח והחברה. ועדת ההיגוי נפגשת אחת לשנה ומאשרת את תכנית המרכז ותקציבו למשך שנה.

חוברת הסברה

את חוברת ההסברה על המרכז, פעולותיו ומטרותיו כתבנו בעברית, בלאדינו (באותיות עבריות ולטיניות) ובאנגלית. החוברת, שעוצבה ע"י סטודיו הראל, מעוטרת באיורים הלקוחים מתוך הגדת סאריבו (ברצלונה, המאה הי"ד), המתארים דרקונים וציפורי טרף, מוטיבים חריגים במסורת היהודית. נשמח לשלוח את החוברת לכל דורש.

סיכת דש

עיצבנו סיכת דש מכסף עם סמל המרכז, המבוסס על איור המעטר כתובה ספרדית-יהודית עתיקה.

אתר מרשתת (אינטרנט)

אליעזר פאפו בנה את אתר המרשתת של המרכז: w3.bgu.ac.il/gaon/. באתר מידע כללי על תולדות שפת הלאדינו; על משה דוד גאון; ועל המרכז, מטרותיו, פעולותיו ואנשיו – בשלוש שפות: לאדינו (בכתיבים העברי והלטיני), עברית ואנגלית. כמו כן, אפשר לראות באתר את ההקלטה השלמה של טקס כינון המרכז.

ואליעזר, המורה, מביאים קצת מחמתם של היהודים דוברי הלאדינו, שירים, סיפורים ופתגמים הנותנים הרגשה של התרבות והינם ערך מוסף שהוסיף גם להנאתי וגם לידע האישי שלי לגבי השפה והתרבות."

"לאדינו, שפה ותרבות", קסם שמשך – לצד תלמידים מתואר ראשון (הלומדים אותו כקורס כללי לתואר) – גם תלמידים לתארים שני ושלישי ו'שומעים חופשיים'. תלמיד אחר סיפר: "אני אוהב את המורשת הספרדית, ביקרתי הרבה ב"juderias" של ספרד ופורטוגל, למדתי ספרדית – כדי סוף שסוף אוכל להיכנס לים הרומנטי של לאדינו."

הנוספים הקשורים בתרבות הלאדינו שנלמדים באוניברסיטה). מספר תלמידים חזרו מטיול בדרום אמריקה עם ידע בספרדית והם חפצים לשמרו או להעשיר את ידיעתם באמצעות לימוד הלאדינו, הקרובה לספרדית ופורטוגזית."

"הגעתי לקורס מתוך עניין ללמוד ספרדית. מכיוון שלא היה קורס ספרדית החלטתי ללכת לשיעור נסיון בלאדינו" אומר רז, תלמיד בקורס, "ההמשך היה שבשני שיעורי הניסיון שעשיתי, גיליתי גם שבאמת, מבחינה דקדוקית ומבנית השפה קרובה מאוד לספרדית שהכרתי, וגם שהקורס הוא מאוד מעניין, מהנה ונותן ערך מוסף. ספר הלימוד

מבנה המרכז

מר יצחק נבון, נשיא; מר בנימין ד' גאון, יו"ר; פרופ' תמר אלכסנדר, מנהלת; מר אליעזר פאפו, מרכז; גב' עירית רבי, רכזת פרויקטים

תומכי המרכז

אנו אסירי תודה לתומכי המרכז. בזכותם אנו יכולים לממש את מטרותינו ולהרחיב פעולותינו.

יבואו על הברכה:

מר אבנר אזולאי, מנכ"ל קרן מרק ריץ; פרופ' משה בן-בסט; מר אהרן דברת; מר דוד חודרה; מר יוסי חכמי; מר מרקוס כץ; מר שמעון כצנלסון, יו"ר הדיקטוריון של מפעל הפיס; מר שלמה נחמה, יו"ר דיקטוריון בנק הפועלים; מר סמי סגול; מר אריק רייכמן, תנובה; מר אודי רקנאטי; מר סמי שמעון.

מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ת"ד 653 באר-שבע

טלפון: 08-6479677 • פקס: 08-6479678

דוא"ל: gaon@bgu.ac.il

אתר מרשתת (אינטרנט): <http://w3.bgu.ac.il/gaon/>

תגובות

מכתבים למערכת

על המופע: "למות מאהבה"

"הרשי לי להודות מקרב לב לך ולצוותך הנאמן בשמי, בשם המורה ותלמידי הקורס לספרדית, על הערב הנפלא בו השתתפנו."

"ללא כל ספק ערב העשרה והעמקה בשיר ובסיפור בשפת הלאדינו מהווה נדבך נוסף ללימודי הספרדית הנלמדים בתוכנית הבחירה. זה היה ערב חוויתי, מהנה והתרפקות על זיכרונות נעימים ומתוקים מבית סבא וסבתא עבור חלק מתלמידינו."

"בטוחתני שזהו תחילתו של קשר עמך ועם המרכז. נשמח לקבל מידע שוטף ולהשתתף בכל הפעילויות המתקיימות במרכז." (אהובה ברוד, רכזת תוכניות הבחירה, תיכון אזורי "מרחבים")

תגובות מכנס "פארה ביין" 2004

במושב הנעילה של הכנס חילקנו דפי משוב וביקשנו את חוות דעת המשתתפים על פי סעיפים שונים, בדירוג של 1-5, מן הגרוע (1) אל המעולה (5). 195 אורחים מתוך 250 שהשתתפו בכנס מלאו את דפי המשוב. התוצאות שהתקבלו הן: **מופע אומנותי** (יהורם גאון) - 4.9; **סדנאות** - 4.9; **הרצאות** - 4.5; **טברנה** - 4.1; **סרטים** - 3.9; **סיוור בירושלים** - 3.7; **מלון** - 3.5. המשתתפים הוסיפו תגובות מילוליות:

"הסליחות - מעולה, זיכרון נפלא. שלושת הימים היו בשבילי התרוממות רוח וחוויה בלתי נשכחת. בקיצור - נשמתי לאדינו, לאדינו לאדינו. אספר רק שהספקתי אפילו להיות בכוחל ואת הבקשות, לא להאמין,

כתבתי בלאדינו. אני חושבת שזכיתי. ארגון יוצא מן הכלל. כל הכבוד ותבורכו." (שרה ארדיטי)

"הערב הראשון היה מעולה. הערב השני נחמד - צריך להביא אומנים נוספים. תמשיכו לעשות כנסים. נ.ב. - כל המרצים היו נהדרים." (רחל בסון)

"תודה. אנא המשיכו בהרצאות ברמה אקדמית ובסיוורים המלווים בהסברים אקדמיים. תודה על התיק והספרונים. יישר כוח לאליעזר פאפו על סבלנותו. נ.ב. - אפשר גם לעשות כנס בבאר שבע בתוספת סיוורים סביב באר שבע ואוניברסיטת בן-גוריון ולהזמין את הדור הצעיר, בני 35-40, ילדינו." (בלחה גולק)

"הצעות לעתיד - להמשיך לקיים מפגשים כאלו ולדאוג לקרב את הצעירים. הארגון היה מעולה מצד מרכז גאון." (אשר דהאן)

"הסיוור לירושלים נערך בשעות הכי חמות, אפשר היה את הסיוור להתחיל בשעה 9:00 ואת ההרצאות להשאיר לשעות שלאחר החזרה." (חנה העליון)

"הכל מצויין, נשאר טעם של עוד. נ.ב. - האורחים מבחוץ שהגיעו למופע, היה מיותר. הכמות הייתה גדולה." (מזל מאירי)

"כנס מהנה ומעניין. בשמחה רבה אשמח להשתתף שנית ואם צריך אפילו לעזור לכם. ליהורם גאון מלוא המחמאות." (מתילדה מרקוס)

"ההרצאות, הסדנאות והסרטים נערכו באולמות לא מתאימים ובמושבים לא נוחים. דבר זה פגם מאוד בהנאה. להבא רצוי לבחור באודיטוריום עם מושבים קבועים ומדורים. לסיכום: היה נהדר, כל הצוות והמרצים מאוד השתדלו ואנו מודים לכם מאוד." (כוכבה יוסף נחום)

"אני מלא הערכה לפרופ' תמר אלכסנדר ולאליעזר פאפו. הצלחתם לגרום לי ולכל מי ששוחחתי איתו ממש התעלות נפש. וכמובן תודה מיוחדת לצוות המסייע שאיני זוכר את שמותיהם. עלו והצלחו." (בני נחמיאס)

"לדאוג יותר לגיבוש הקבוצות, כלומר, לעשות קבוצות הכרה שישוחחו ביניהם ויכירו. היו

יותר מדי אנשים מבוגרים ולא צעירים. בנוסף, לדבר יותר לאדינו ולא עברית. לא לעשות הרצאות שעה אחר שעה אלא להשאיר זמן להכיר. כדאי לעשות טיולים אחרי ארוחת הבוקר ולא בצהריים ולחזור לאכול במלון ולא במסעדה כזאת לא הכי הכי." (מזל פילוסוף)

"חשוב לי מאוד לציין את המצוינות היצירתית של כל מי שנטל חלק בהכנת הכנס. הנכם ראויים לציין +10 ואני כבר ממתין לכנס הבא." (ניסים קארידי)

"הכנס הזה נתן לנו המון. ראינו ופגשנו אנשים שלא ראינו מזמן. היתה לנו סערת רגשות עד לדמעות, פשוט נוסטלגיה מבית אבא. אתם צוות נהדר, אחד אחד מבלי להזכיר שמות. יישר כוחכם ותמשיכו כך." (ציננה ושלמה ששון)

סטודנטים כותבים

לירון בלייברג, שלמדה לשון לאדינו בשנת תשס"ד, ערכה משאל בקרב חבריה מדוע בחרו בקורס זה?

כותבת לירון: "שמחתי והופתעתי למצוא את הקורס "לאדינו למתחילים" ברשימת הקורסים לבחירה שלי. כעת, משיימתי אותו, אני לומדת "לאדינו למתקדמים" - כמי שבאה מרקע של סוציולוגיה התעניינתי בהרכב הקבוצה הלומדת עמי לאדינו. העברתי לחבריי לקורס שאלון קצר המורכב משאלות סגורות ופתוחות שלווה בריאיון פתוח לחלקם. התלמידים הלומדים לאדינו מגיעים מרקע שונה אל הקורס. ישנם תלמידים המכירים את השפה מבית סביהם או הוריהם. בבתי אחרים מדברים ספרדית-קסטיליאנית (מוצא ספרדי ודרום אמריקאי). אחרים למדו ספרדית באופן פרטי (אף מטלנובלות) ומצאו קירבה בין הלאדינו (ספרדית-יהודית) וספרדית קסטיליאנית. (כל התלמידים שנשאלו משתתפים כעת בקורס ההמשך, לאדינו למתקדמים, ומעטים בקורסים

